

**Hanzehogeschool
Groningen**
University of Applied Sciences

share your talent. **move** the world.

Colofon

Entrance Centre of Expertise Energy
Lectoraat Communication, Behaviour & the Sustainable Society
Nijenborgh 6
9747 AG GRONINGEN

Dr. Sarah Elbert
Anke de Boer MSc
Kathelijne Bouw MSc
Dr. Carina Wiekens

Maart 2022

Alles uit dit rapport mag worden gebruikt zonder toestemming van de auteur, onder de voorwaarde dat u de bron correct aangeeft: Elbert, S.P., De Boer, A., Bouw, K.B. & Wiekens, C.J. (2021). Sociale factoren in de wijkaanpak: De Lariks Assen, rapportage data-analyse. Andere voorwaarden zijn dat dat u dit rapport niet voor commerciële doeleinden gebruikt en dat u uw werk op basis van dit rapport onder dezelfde licentie (CC BY-NC-SA 4.0) verspreidt.

Beeld: <https://aardgasvrijewijken.nl/>
Fotograaf Kick Smeets

Sociale factoren in de wijkenaanpak: De Lariks Assen

19 april 2022

Management samenvatting

Een van de grote uitdagingen in de energietransitie is de implementatie van lokale energiestrategieën. In deze gebiedsgerichte aanpakken dienen verschillende stakeholdersgroepen tot gezamenlijke beslissingen te komen over de te nemen maatregelen. Een logische eerste stap naar een aanpak voor een wijkgerichte energietransitie is het in kaart brengen van de stakeholders, waaronder de bewoners, en de interactie tussen de stakeholders en de bewoners onderling. Met meer kennis over de stakeholders kan een aanpak ontwikkeld worden die aansluit bij de sociale structuren die er zijn, alsmede rekening houdt met de behoeften en zorgen die de stakeholders hebben, de kansen die zij zien en de randvoorwaarden die ze aan een aanpak stellen. Daarbij is het van belang om te weten welke sociale factoren een wijk of gebied typeren en hoe die vertaald kunnen worden naar een passende wijkaanpak. In dit onderzoek hebben we relevante sociale factoren voor de buurt De Lariks West in Assen (het proeftuingebied) in kaart gebracht. Dit hebben we gedaan aan de hand van een vragenlijst die is afgenomen in de wijk.

Dit onderzoek vormt één van de cases in een breder project waarin meerdere cases bestudeerd worden. Het doel van dit bredere project is om, aan de hand van sociale factoren, inzicht te krijgen in de determinanten van succesvolle bewonersparticipatie op wijkniveau. Vooral voor heterogene bewonersgroepen zou voldoende bewonersparticipatie een uitdaging kunnen vormen, bijvoorbeeld als er belangrijke verschillen zijn tussen jongeren en ouderen, hoge- en lage inkomensgroepen en mensen met verschillende etnische achtergronden. Deze groepen kunnen verschillende belangen hebben waardoor een gezamenlijke en gelijktijdige beslissing over de te nemen maatregelen bemoeilijkt wordt. Met het identificeren van de determinanten, de sociale factoren die invloed hebben op het ontstaan van succesvolle bewonersparticipatie, kan voor elke wijk nagegaan worden wat de sterke en minder sterke punten zijn. Op basis hiervan kan een wijkaanpak ontwikkeld worden die aansluit bij de bewoners en de specifieke context van de wijk. Naast dat het in dit rapport beschreven onderzoek inzichten biedt in relevante factoren en, exploratief, in sterke punten en aandachtspunten in De Lariks West, levert het bredere project, waarin we verschillende wijken met elkaar vergelijken, inzichten op in de voorwaarden voor succesvolle bewonersparticipatie. Dit is onder andere relevant voor het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW), waarin ervaringen worden opgedaan met de wijkgerichte energietransitie.

De wijk De Lariks West in Assen is de derde wijk waarin deze sociale aspecten op deze gestructureerde wijze zijn onderzocht (zie pagina 9 voor een verwijzing naar de rapportages van de eerste twee wijken). Het gaat hierbij om het in kaart brengen van demografische en individuele factoren (waaronder aspecten als leeftijd, inkomen, kennis en verantwoordelijkheid voor de energietransitie), sociaal-culturele en historische context factoren (bijvoorbeeld institutioneel vertrouwen) en factoren die sociale invloed binnen een buurt in kaart brengen (contacten in de buurt, onderlinge uitwisseling van gunsten en onderling vertrouwen). Ook zullen verschillen tussen groepen worden geanalyseerd. Het onderzoek naar deze factoren maakt deel uit van een promotietraject en een beschrijving van de theoretische keuze voor verschillende constructen, kan gevonden worden in het desbetreffende artikel¹.

Samenvatting van de resultaten

In totaal hebben 147 mensen de vragenlijst ingevuld. Met betrekking tot leeftijd en geslacht kan de steekproef als representatief beschouwd worden. De gemiddelde leeftijd van de bewoners is 44 jaar ($SD = 17.65$). Er hebben 60 vrouwen en 72 mannen meegedaan. Verder deden er relatief veel respondenten mee met het onderzoek die een Nederlandse achtergrond hebben en zijn de respondenten met een migratieachtergrond nog niet voldoende

¹ Bouw, K., Wiekens, C. J., Elbert, S.P. and Faaij, A.P.C., 2021. Social context factors: an exploration towards defining the social context of neighbourhoods for energy planning purposes. Manuscript ter publicatie aangeboden. Lectoraat Communication, Behaviour & the Sustainable Society, Hanzehogeschool Groningen. Groningen.

bereikt. Er zijn daarnaast voldoende lager opgeleide respondenten bereikt om over die groep uitspraken te kunnen doen, maar er zitten iets meer hoger opgeleiden in de steekproef dan op basis van de cijfers van het CBS verwacht zou worden. Ook is de steekproef niet geheel representatief met betrekking tot inkomen: Het gemiddelde inkomen binnen de wijk zou beneden modaal liggen, maar dat is niet het beeld binnen de huidige steekproef, waarin gemiddeld een hoger inkomen wordt gerapporteerd. Al met al betekent dit dat er voldoende gegevens zijn om iets te kunnen zeggen over de verschillende opleidingsgroepen, maar dat we voorzichtig moeten zijn met het generaliseren van de resultaten naar groepen met een migratieachtergrond en lagere inkomens.

Er is een aantal individuele factoren dat de mate waarin bewoners willen verduurzamen positief kan beïnvloeden: kennis, een positieve attitude, zichzelf verantwoordelijk achten voor het verduurzamen van hun buurt, een hoge subjectieve norm en een hoge waargenomen controle en locus of control. Op basis van de vragen die zijn gesteld over het kennisniveau van de respondenten uit de Lariks West blijkt dat de kennis over het onderwerp niet bijzonder groot is, maar dat het onderwerp wel belangrijk wordt gevonden. De hogere opleidingsgroep staat het meest positief tegenover verduurzamen. De verantwoordelijkheid voor het verduurzamen van de buurt wordt het meest toegeschreven aan de overheid. Daarna vinden de respondenten zichzelf het meest verantwoordelijk, gevolgd door de communities. Verder hebben respondenten niet bijzonder sterk het idee dat hun individuele acties invloed hebben op het geheel (relatief lage locus of control) of dat ze zelf in staat zijn om actie te ondernemen (relatief lage waargenomen controle). Vooral de groep met een lagere sociaaleconomische status (inkomen) scoort laag op waargenomen controle. Dat is goed te verklaren, omdat zij over het algemeen minder middelen hebben om duurzame energiemaatregelen te nemen. Daarnaast worden er lage scores gegeven voor de subjectieve norm (de mate waarin men druk van buitenaf ervaart en denkt dat anderen in de buurt duurzaamheid een belangrijk onderwerp vinden). Hierbij is te zien dat de subjectieve norm iets toeneemt met de leeftijd. De helft van de respondenten geeft aan al duurzame maatregelen te hebben genomen. Er is echter ook een relatief grote groep die nog geen maatregelen heeft genomen. Binnen deze groep zijn er nog niet veel signalen dat hier verandering in zal komen.

Verder is te zien dat de sociale cohesie in de Lariks middelhoog tot laag is. Gemiddeld wonen de respondenten 12.82 jaar in deze buurt, maar de spreiding hiervan is groot. De meeste respondenten geven aan nog maar kort in de Lariks te wonen. Verder is er geen eenduidig beeld te geven over de verwachte woonduur. Er is een relatief grote groep die aangeeft 2-5 jaar in de buurt te willen blijven wonen en een soortgelijke groep die er voor altijd zou willen blijven wonen. Verder beoordelen de respondenten de wijk gemiddeld met een 7.4 dat ruim voldoende is. Er is niet een eenduidig beeld te geven van het aantal contacten dat de respondenten in de buurt hebben: er zijn ongeveer gelijke grote groepen met weinig, gemiddeld en veel contacten. De contacten nemen wel iets toe bij een hogere leeftijd en respondenten uit de lagere opleidingsgroep kennen over het algemeen meer mensen bij naam ten opzichte van de hogere opleidingsgroep. Verder valt op dat de onderlinge uitwisseling in de buurt laag is: er is niet bijzonder veel contact met elkaar en er wordt niet vaak iets voor elkaar gedaan. Binnen de lagere opleidingsgroep wordt wel vaker iets voor elkaar gedaan dan dat de hogere opleidingsgroep dat doet. Verder is bijna niemand lid van een vereniging. De oudste leeftijdsgroep geeft het vaakst aan lid te zijn. Tot slot hebben de meeste respondenten vertrouwen dat de buurt gezamenlijk problemen kan oplossen. Dit geldt eveneens voor het vertrouwen dat de gemeente problemen in de buurt kan oplossen. Er is daarnaast een aanzienlijke groep die er geen vertrouwen in heeft dat de buurt of de gemeente problemen in de buurt kan oplossen.

De sociaal-historische context beschrijft wat er de afgelopen jaren in de buurt is voorgevallen dat van invloed kan zijn op een nieuw project. Meer dan de helft van de respondenten geeft aan dat er nog niet eerder succesvolle activiteiten door buurtgenoten zijn ondernomen. Twee op de drie respondenten geeft daarnaast aan dat er problemen zijn, waarbij parkeren, te hard rijden en groenvoorziening vaak worden genoemd. Ook valt op dat er serieuze problemen (bijvoorbeeld criminaliteit) voorkomen.

Tot slot is de participatie tot dusver niet bijzonder hoog in de proeftuin de Lariks West. Er valt bijvoorbeeld nog winst te behalen als het gaat over de bekendheid met de proeftuin, aangezien een derde van de respondenten aangeeft dat ze de proeftuin nog niet kennen. Dat is binnen de jongste leeftijdsgroep het meest het geval. Een derde is daarnaast bekend met de activiteiten van de proeftuin, en weer een derde van de respondenten kent de

Inhoudsopgave

Management samenvatting.....	4
Samenvatting van de resultaten	4
Aanbevelingen voor de wijkaanpak	6
Voorwoord.....	10
1. Introductie	11
1.1. Over de wijk De Lariks	11
1.2. Doel en beoogd resultaat	12
1.3. Methode	12
1.4. Leeswijzer	12
2. Resultaten.....	13
2.1. Beschrijving van de steekproef	13
2.1.1. Demografische factoren	13
2.1.2. Individuele factoren: Kennis over het onderwerp	15
2.1.3. Individuele factoren: Attitude	15
2.1.4. Individuele factoren: Verantwoordelijkheid.....	16
2.1.5. Individuele factoren: Invloed (locus of control en waargenomen controle).....	17
2.1.6. Individuele factoren: Subjectieve norm	18
2.1.7. Individuele factoren: Veranderfase	18
2.1.8. Sociale invloed: Verbondenheid.....	18
2.1.9. Sociale invloed: Sociaal netwerk.....	19
2.1.10. Sociale invloed: Onderlinge uitwisseling	19
2.1.11. Sociale invloed: Lidmaatschap bij verenigingen.....	19
2.1.12. Sociale invloed: Onderling vertrouwen.....	19
2.1.13. Sociaal-culturele en historische context: Institutioneel vertrouwen	20
2.1.14. Sociaal-culturele en historische context: Eerdere successen en problemen.....	20
2.1.15. Participatie: Bekendheid initiatief	20
2.1.16. Participatie: Bereidheid en persoonlijke betrokkenheid.....	21
2.2. Verschillen tussen groepen: De rol van leeftijd	21
2.2.1. Individuele factoren: Subjectieve norm	21
2.2.2. Sociale invloed: Verbondenheid.....	22
2.2.3. Sociale invloed: Sociaal netwerk.....	22
2.2.4. Sociale invloed: lidmaatschap vereniging	22
2.2.5. Participatie: Bekendheid proeftuin Aardgasvrij De Lariks.....	22

1. Introductie

Om in een wijk of dorp een duurzaam energieproject succesvol te voltooien, zal er draagvlak moeten zijn onder bewoners. Bovendien zou bij het uitvoeren van een gezamenlijk project, voldoende sociaal kapitaal beschikbaar moeten zijn, bijvoorbeeld wat betreft kennis van mogelijke technische oplossingen, financieringsmogelijkheden en beleidsmatige en juridische kaders en/of een sociaal netwerk waaruit dergelijke kennis geput kan worden. Met andere woorden: voor een succesvol participatietraject is er een sociale infrastructuur nodig. Om de sociale factoren in kaart te brengen die draagvlak en participatie kunnen voorspellen, waarop uiteindelijk een succesvolle aanpak gebaseerd kan worden, is het huidige exploratieve onderzoek verricht in de wijk De Lariks West in Assen. In dit onderzoek hebben we aan de hand van een vragenlijst verschillende sociale factoren in kaart gebracht en gekeken naar de onderlinge samenhang tussen de factoren en de bereidheid om te participeren in de lokale energietransitie. Er zal naar alle groepen in de wijk worden gekeken, bijvoorbeeld op basis van leeftijd en sociaaleconomische status (SES), omdat het belangrijk is om alle groepen mee te krijgen in de energietransitie. Op basis van dit exploratieve onderzoek kunnen vervolgens aandachtspunten meegegeven worden voor het succesvol opzetten van een duurzaam energieproject.

Aan de hand van literatuur en voorgaand onderzoek is een theoretisch model opgesteld met verschillende categorieën van sociale factoren waarvan verwacht wordt dat ze van invloed zijn op bewonersparticipatie bij een duurzaam energieproject. Het onderzoek naar deze factoren maakt deel uit van een promotietraject en een beschrijving van de theoretische keuze voor verschillende constructen, kan gevonden worden in het desbetreffende artikel². De volgende sociale factoren zijn op basis van dit model in kaart gebracht:

- Demografische factoren: leeftijd, inkomen, opleidingsniveau, beroepssector, dagelijkse hoofdactiviteiten;
- Individuele factoren: kennis duurzame energie, attitude ten opzichte van de energietransitie, verantwoordelijkheid voor de energietransitie, locus of control, waargenomen controle, subjectieve norm, veranderfase.
- Sociale invloed: verbondenheid met de buurt, sociaal netwerk, onderlinge uitwisseling tussen bewoners, betrokkenheid bij verenigingen, onderling vertrouwen.
- Sociaal-culturele en historische context: institutioneel vertrouwen, eerdere gezamenlijke successen, sociaal-fysieke infrastructuur.
- Participatie: bekendheid initiatief, persoonlijke betrokkenheid, bereidheid om mee te helpen.

1.1. Over de wijk De Lariks

De wijk De Lariks ligt in de gemeente Assen in Drenthe en typeert zich door bewoners met een lage sociaaleconomische status. Binnen deze wijk is een gedeelte van de wijk, De Lariks West, toegewezen als proeftuin binnen het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW), waarbij de gemeente een subsidie heeft ontvangen voor het aardgasvrij maken van een groot deel van de woningen in de wijk. Eerst is geprobeerd om een all-electric oplossing te implementeren, maar dit bleek financieel niet haalbaar. Daardoor wordt er nu onderzocht of er een warmtenet kan komen. Het doel is om de woningen op een betaalbare, opschaalbare en

² Bouw, K., Wiekens, C. J., Elbert, S.P. and Faaij, A.P.C., 2021. Social context factors: an exploration towards defining the social context of neighbourhoods for energy planning purposes. Manuscript ter publicatie aangeboden. Lectoraat Communication, Behaviour & the Sustainable Society, Hanzehogeschool Groningen. Groningen.

overdraagbare manier te verduurzamen waarbij ondersteuning voor de bewoners centraal staat³. In tegenstelling tot vele andere proeftuinen is hier geen bewonersgroep actief. De Lariks West kent in totaal 428 woningen, vooral rijwoningen en appartementengebouwen die zijn gebouwd in de jaren '60. De woningvoorraad bestaat grotendeels uit koopwoningen.

1.2. Doel en beoogd resultaat

Het doel van dit onderzoek was om aan de hand van een set sociale factoren, een sociale schets van de wijk De Lariks te geven. Dit onderzoek is onderdeel van een breder project, waarbij dezelfde vragenlijst ook in een aantal andere wijken is uitgezet. Het doel van dit bredere project is om, aan de hand van deze sociale factoren, inzicht te krijgen in wat ervoor zorgt dat een wijk of dorp succesvol stappen kan zetten in de energietransitie. Voor individuele wijken levert dit inzichten op in sterke en zwakke punten van de wijk. Op basis hiervan kan een wijkaanpak ontwikkeld worden die aansluit bij de bewoners en de specifieke context van de wijk. Aan het eind van dit onderzoek doen we dan ook aanbevelingen voor de wijkaanpak in De Lariks West. Daarnaast levert het bredere project, waarin we verschillende wijken met elkaar vergelijken, inzichten op in de voorwaarden voor een succesvolle bewonersparticipatie. Dit is onder andere relevant voor het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW), waarin ervaringen worden opgedaan met de wijkgerichte energietransitie.

De wijk De Lariks is de vierde wijk waarin deze sociale aspecten op een gestructureerde wijze zijn onderzocht. Het gaat hierbij om het in kaart brengen van demografische en individuele factoren (waaronder aspecten als leeftijd, inkomen, kennis en verantwoordelijkheid voor de energietransitie), sociaal-culturele en historische context factoren (bijvoorbeeld institutioneel vertrouwen) en factoren die sociale invloed binnen een buurt in kaart brengen (contacten in de buurt, onderlinge uitwisseling van gunsten en onderling vertrouwen). Ook relaties tussen deze constructen en verschillen tussen groepen worden geanalyseerd. In tegenstelling tot de eerste wijk, Paddepoel-Noord in de stad Groningen, hebben we in de wijk De Lariks voor gekozen om de geografische verschillen binnen de buurt niet te analyseren. De gehele buurt wordt als beoogd projectgebied gezien, waardoor er op basis van sociale kenmerken geen selectie meer plaats hoeft te vinden van gebieden die tot het projectgebied behoren. Daardoor is het minder relevant om naar dergelijke verschillen te kijken. In de eerste plaats zullen we ons in de breedte oriënteren op de sociale factoren. Daarnaast zullen we verschillende groepen vergelijken met betrekking tot leeftijd en sociaaleconomische status (inkomen en opleidingsniveau). Dit kan inzicht geven in welke groepen eventueel minder gemakkelijk meekomen in de energietransitie.

1.3. Methode

Er is een vragenlijst ontwikkeld om de sociale factoren in kaart te brengen. Deze factoren zijn aan de hand van literatuur geselecteerd en vervolgens geoperationaliseerd en waar nodig aangepast voor de specifieke context van het huidige onderzoek. Er was naast een papieren vragenlijst ook een digitale vragenlijst beschikbaar voor respondenten die via een link kon worden ingevuld. De resultaten zijn vervolgens geanalyseerd met behulp van SPSS (versie 27), waarbij zowel descriptieve als inferentiële statistiek gebruikt is.

Het totaal aantal adressen in De Lariks dat bereikt kon worden is 428. Van deze adressen hebben minimaal 302 huishoudens open gedaan. Hiervan wilden 147 respondenten aan het onderzoek meedoen. Dit is een respons van 33% van het totaal aantal adressen in De Lariks wat als hoog beschouwd kan worden. De respondenten zijn in de periode juni-december 2021 huis-aan-huis benaderd tot een verzadiging in de respons was bereikt, waarbij gelet is op een min of meer gelijke respons in de verschillende straten.

1.4. Leeswijzer

Dit rapport geeft de resultaten weer van de vragenlijst over sociale factoren in de wijk de Lariks. Het rapport is als volgt opgebouwd: Eerst geven we per factor het algemene beeld voor de gehele buurt weer (paragraaf 2.1). Daarna zullen we ingaan op de verschillen tussen verschillende leeftijdscategorieën (paragraaf 2.2), en ten slotte de relatie tussen inkomen en opleidingsniveau en de sociale factoren (paragraaf 2.3). In hoofdstuk 3 worden de conclusies van de data-analyse beschreven en worden aanbevelingen gedaan voor de wijkaanpak.

³ Rijksoverheid (2019). Assen – Aanvraag en Convenant Proeftuin Aardgasvrij Wijk. Opgevraagd op 1 december 2021, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/aardgasvrije-wijken/documenten/convenanten/2019/01/29/assen---convenant-over-grootschalige-proeftuin-met-een-aardgasvrije-wijk>

2. Resultaten

2.1. Beschrijving van de steekproef

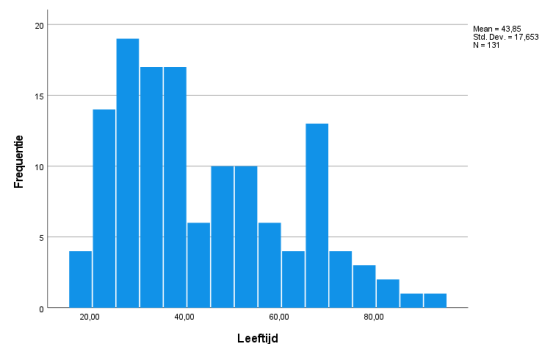
De steekproef bestaat uit 147 proefpersonen die de vragenlijst hebben ingevuld (122 papier en 25 online). Bij verdere inspectie bleek dat een aantal vragenlijsten niet volledig is ingevuld, waarvan vier cases als onbruikbaar zijn beschouwd. Hierbij ontbrak data over de sociale factoren die centraal staan in dit onderzoek. Daarom is ervoor gekozen om deze vier vragenlijsten uit de steekproef te verwijderen. De overige onvolledig, maar bruikbare vragenlijsten zijn wel meegenomen in de analyses, wat heeft geresulteerd in een steekproef van 143 proefpersonen.

Van belang is om te benoemen dat er in totaal zeven papieren vragenlijsten zijn waarvan de *informed consent* (IC) ontbreekt. Dit is de eerste vraag in de vragenlijst waarbij de proefpersoon aangeeft op de hoogte te zijn van het doel van het onderzoek en toestemming geeft dat zijn/haar gegevens gebruikt mogen voor het onderzoek. Om ethische redenen zijn persoonsgegevens (geslacht, leeftijd, etniciteit, opleidingsniveau, dagelijkse activiteiten en jaarinkomen) uit de dataset verwijderd, maar omdat het hier volledig ingevulde en aangeleverde vragenlijsten betreft, is, eveneens vanuit ethisch oogpunt, ervoor gekozen om de aangeleverde gegevens wel mee te nemen in de analyses. Zo wordt de input ten aanzien van de sociale factoren wel meegenomen, aangezien deze respondenten duidelijk tijd hebben geïnvesteerd in het invullen van deze vragen. Desalniettemin zal bij het afnemen van volgend onderzoek beter op het invullen van de *informed consent* gelet worden, zodat dit niet nogmaals gebeurt.

13

2.1.1. Demografische factoren

De steekproef bestaat uit 60 vrouwen en 72 mannen. Eén respondent geeft aan geen van beide te zijn of het liever niet te willen vermelden. Drie respondenten hebben geen antwoord op deze vraag gegeven. De gemiddelde leeftijd is 44 jaar ($SD = 17.65$, $n = 131$). In Figuur 1 is de spreiding van leeftijd te zien, waarbij er een piek rond de leeftijd van 30 jaar. Uit cijfers van het CBS (2021) blijkt dat de grootste piek ook in deze leeftijdscategorie zit⁴.

Figuur 1. De verdeling van leeftijd in de steekproef.

Verder bestaat de steekproef grotendeels uit respondenten met een Nederlandse achtergrond (95%, $n = 126$). Verder hebben zeven (6% afgerond) respondenten aangegeven een niet-Nederlandse achtergrond te hebben. Hiervan geven twee respondenten aan niet-westerse achtergrond te hebben (2%). Verder geven vijf respondenten (4%) "anders" aan. Hierbij wordt een Molukse achtergrond drie keer genoemd, en van de overige twee respondenten is de achtergrond onbekend. Deze resultaten komen niet geheel overeen met de cijfers van het CBS (2021). Op basis van de cijfers van het CBS zou een hoger percentage migranten verwacht worden (19%).

Wat betreft dagelijkse activiteiten is 69% werkend in een betaalde baan, is 18% gepensioneerd, studeert 15% aan een onderwijsinstelling, zorgt 13% voor het huishouden, doet 8% vrijwilligerswerk, verricht 4% mantelzorg, is 4% zelfstandig ondernemer, is 3% werkzoekend of zit in de ziektewet. Ongeveer een derde (32%) van de respondenten geeft aan hoogopgeleid te zijn (27% HBO en 5% universiteit) en 68% geeft aan een lagere

⁴ CBS, 2021. Kerncijfers wijken en buurten 2021. Opgevraagd op 1 december 2021 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2021/31/kerncijfers-wijken-en-buurten-2021>

opleiding te hebben afgerond (2% lagere school, 16% lagere beroepsonderwijs, 40% MBO en 10% voortgezet onderwijs). Het percentage hoogopgeleiden is iets hoger dan op basis van de cijfers van het CBS (2019) verwacht zou worden (14%)⁵. Het inkomen ligt voor het grootste gedeelte van de steekproef (31%) beneden modaal, gevolgd door de groep rond modaal (21%) en boven modaal (18%). Dit beeld komt niet overeen met de CBS gegevens die laten zien dat het gemiddelde inkomen in de wijk beneden modaal ligt.⁵ Tot slot heeft het merendeel van de ondervraagden een koopwoning (76%) en 24% een huurwoning. Voor een volledig overzicht van de demografische gegevens van de steekproef, zie Tabel 1.

Tabel 1 Demografische factoren steekproef (n = 133)

Variabelen	n	Range	M	SD
Leeftijd (M ± SD)	131	18 – 93	43.86	17.65
Variabelen	n	%		
<i>Geslacht</i>				
Vrouw	60	44		
Man	72	53		
Geen van beide/ zeg ik liever niet	1	1		
Missing	3	2		
<i>Soort woning</i>				
Koopwoning	109	76		
Sociale huurwoning	8	6		
Particuliere huurwoning	26	18		
<i>Hoogst voltooide opleiding</i>				
Lagere school	3	2		
Lager beroepsonderwijs (lbo, lts, lhno, vmbo)	22	16		
Middelbaar beroepsonderwijs (mulo, mbo)	54	40		
Voortgezet onderwijs (mms, hbs, havo, vwo, gymnasium)	13	10		
Hoger beroepsonderwijs (hbo)	37	27		
Universiteit	7	5		
<i>Bruto jaarinkomen</i>				
Beneden modaal (< 36.500 euro)	42	31		
Rond modaal (ca. 36.500 euro)	28	21		
Boven modaal (> 36.500 euro)	25	18		
Weet ik niet	10	7		
Zeg ik liever niet	27	20		
Missing	4	3		
<i>Belangrijkste culturele achtergrond</i>				
Nederlandse achtergrond	126	93		
Niet-westerse migratieachtergrond	2	2		
Anders, namelijk	5	4		
Missing	3	2		

⁵ CBS, 2019. Kerncijfers wijken en buurten 2019. Opgevraagd op 2 december 2021 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2019/31/kerncijfers-wijken-en-buurten-2019>

Dagelijkse activiteiten (meerdere antwoorden mogelijk)

Ik studeer aan een onderwijsinstelling	20	15
Ik werk in een betaalde baan	94	69
Ik ben zelfstandig ondernemer	6	4
Ik doe vrijwilligerswerk	11	8
Ik doe het huishouden/zorg voor de kinderen	18	13
Ik verricht mantelzorg	5	4
Ik ben gepensioneerd	25	18
Ik ben werkzoekend of zit in de ziektewet	4	3
Anders	7	5

2.1.2. Individuele factoren: Kennis over het onderwerp

Het kennisniveau op het gebied van duurzame energie wordt in de vragenlijst op drie manieren gemeten. De eerste vraag betreft een open vraag uit welke energiebronnen volgens de respondent de Nederlandse energievoorziening momenteel bestaat, waarbij het aantal goede antwoorden (alle energiebronnen die in Nederland worden gebruikt voor centrale energievoorziening) geteld is. Het gemiddeld aantal goede antwoorden bedraagt 3.47 ($SD = 1.83$), de spreiding loopt van 0-13 goede antwoorden.

De tweede vraag gaat over het inschatten van het percentage duurzame energie op dit moment in Nederland (het goede antwoord is ca. 11,1%⁶). Het gemiddelde percentage dat mensen toeschrijven aan duurzame energie is 31%, met een standaarddeviatie van 16.40.

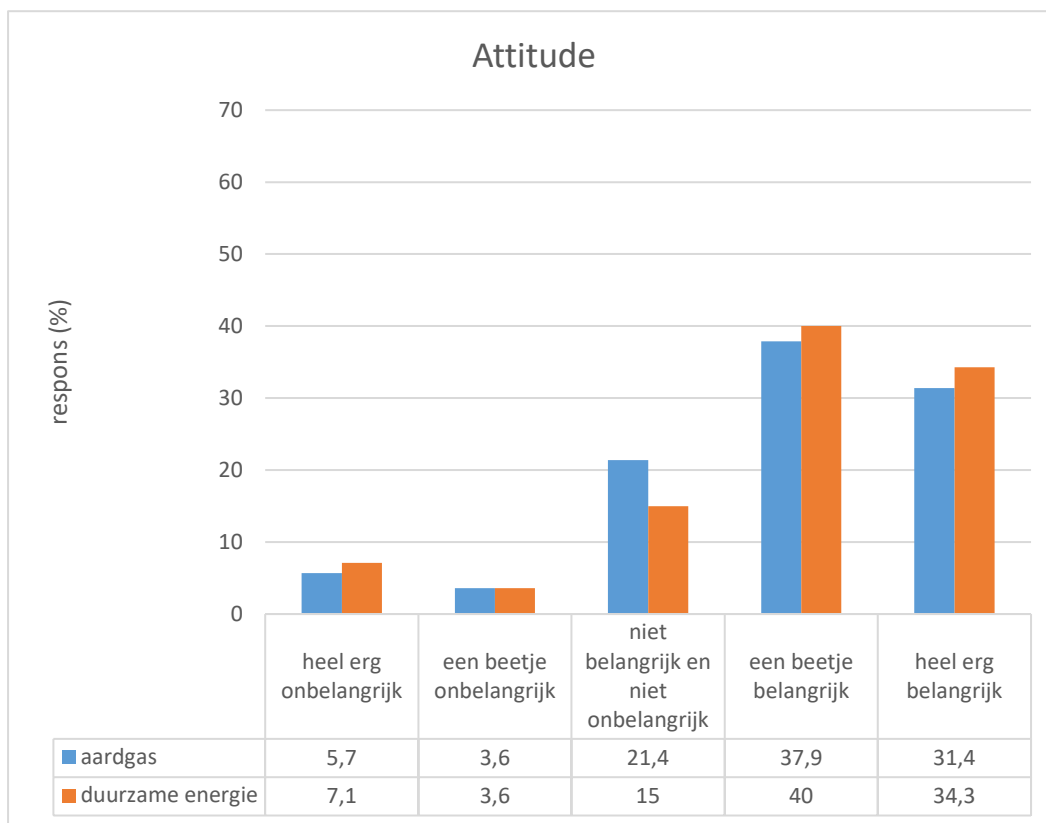
De derde vraag betreft vier items met een vijfpuntschaal, die loopt van 1 (helemaal onbekend) tot en met 5 (helemaal bekend), waarin werd gevraagd naar de bekendheid met vier specifieke technieken voor duurzame energie (zonnepanelen, warmtenet, warmtepomp, biomassaketel). Gemiddeld wordt hier 3.03 ($SD = 1.0$, $n = 138$) op gescoord wat redelijk neutraal is. Er bestaan verschillen tussen de technieken, waarbij mensen het meest bekend zijn met zonnepanelen ($M = 4.03$, $SD = 1.13$, $n = 141$), gevolgd door de warmtepomp ($M = 3.17$, $SD = 1.29$, $n = 139$). De respondenten zijn het minst bekend met het warmtenet ($M = 2.77$, $SD = 1.32$, $n = 140$) en de biomassaketel ($M = 2.15$, $SD = 1.28$, $n = 138$)

15

2.1.3. Individuele factoren: Attitude

De attitude ten opzichte van de energietransitie is in de vragenlijst gemeten aan de hand van twee vragen die door de respondenten zijn beoordeeld op een vijfpuntschaal die loopt van 1 (heel erg onbelangrijk) tot en met 5 (heel erg belangrijk). In de eerste vraag werd gevraagd naar hoe belangrijk men het bevorderen van duurzame energie in Nederland vindt, in de tweede naar hoe belangrijk men het streven om minder aardgas te gebruiken vindt. Op beide vragen wordt gemiddeld iets boven het midden van de schaal gescoord ($n = 140$, $M = 3.91$, $SD = 1.13$ en $M = 3.86$, $SD = 1.08$, respectievelijk). Zie Figuur 2 voor een verdeling van de scores op attitude.

⁶ Volgens cijfers van het CBS bedroeg het verbruik van hernieuwbare energie in 2020 11,1 procent van het finale energieverbruik. Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/aanvullende-statistische-diensten/2021/hernieuwbare-energie-in-nederland-2020/samenvatting>

Figuur 2. Attitude

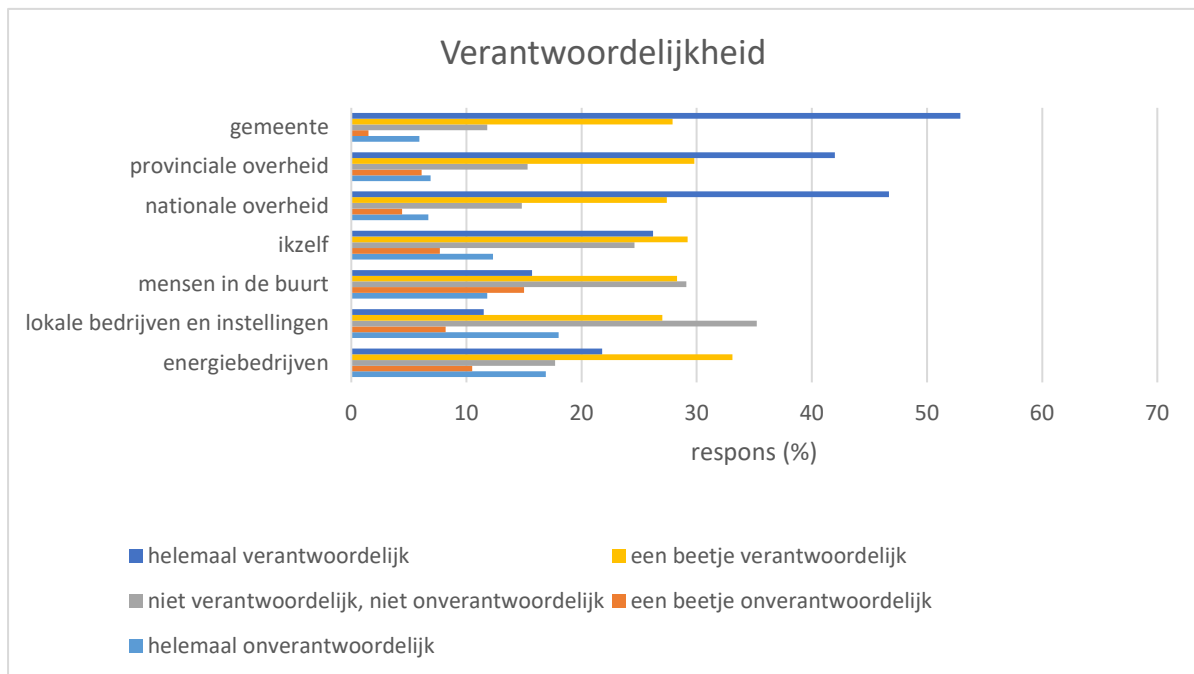
2.1.4. Individuele factoren: Verantwoordelijkheid

Er is gevraagd naar wie verantwoordelijk is voor de verduurzaming van de buurt. De mate waarin bewoners zichzelf of de mensen in hun buurt verantwoordelijk achten, zal positief bijdragen aan de mate waarin bewoners zelf bij willen dragen aan de verduurzaming van de buurt. Dit aspect is gemeten met zeven stellingen die gaan over wie de verantwoordelijkheid zou moeten nemen voor de verduurzaming van de buurt. De stellingen moesten worden beoordeeld op een vijfpuntschaal die loopt van 1 (helemaal niet) tot en met 5 (helemaal wel), met "weet ik niet" als extra optie. Deze kunnen ingedeeld worden in extern (energiebedrijven, lokale bedrijven en instellingen, nationale overheid, provinciale overheid, gemeente) vs. intern (mensen in de buurt, ikzelf). Hierbij kan er ook gedacht worden aan andere indelingen, bijv. communities (energiebedrijven, lokale bedrijven en instellingen, en mensen in de buurt) en overheid (nationale overheid, provinciale overheid, gemeente) en de eigen verantwoordelijkheid als los item.

Figuur 3 geeft de verdeling van de verantwoordelijkheid tussen de partijen weer. Uit de grafiek is af te lezen dat de meeste verantwoordelijkheid wordt toegeschreven aan de overheden, en dan vooral aan de gemeente: meer dan de helft van de respondenten vindt dat de gemeente helemaal verantwoordelijk is voor de verduurzaming van de buurt. Verder vinden respondenten zichzelf iets meer verantwoordelijk voor het verduurzamen van hun buurt dan de *communities* daar verantwoordelijk voor zijn. Daarnaast vinden de respondenten zichzelf iets minder verantwoordelijk dan de *overheid*.

Tabel 1. Verantwoordelijkheid verduurzaming van de buurt

Variabelen	n	M	SD	% weet ik niet (n)
<i>Communities</i>				
Energiebedrijven	139	3.32	1.38	11 (15)
Lokale bedrijven en instellingen	140	3.06	1.24	10 (18)
Mensen in de buurt	138	3.21	1.23	8 (11)
Eigen verantwoordelijkheid	140	3.49	1.30	7 (10)
<i>Overheid</i>				
Nationale overheid	142	4.03	1.18	5 (7)
Provinciale overheid	141	3.94	1.20	7 (10)
Gemeente	143	4.21	1.10	4 (5)

17

Figuur 3. Verantwoordelijkheid verdeeld over 7 partijen: gemeente, provinciale overheid, nationale overheid, ikzelf, mensen in de buurt, lokale bedrijven en instellingen en energiebedrijven.

2.1.5. Individuele factoren: Invloed (locus of control en waargenomen controle)

De mate waarin mensen invloed denken te hebben bij het nemen van duurzame energiemaatregelen wordt gemeten met twee constructen: locus of control (het idee dat individuele acties invloed hebben op het geheel) en waargenomen controle (het idee zelf in staat te zijn om actie te ondernemen). Locus of control is gemeten met drie stellingen, op een vijfpuntschaal die loopt van 1 (helemaal mee oneens) tot en met 5 (helemaal mee eens) ($\alpha = .73$), waarbij een hoge score gepaard gaat met interne locus of control. Een voorbeelditem is: "Beslissingen die ik nu neem beïnvloeden de toekomst van de verduurzaming van mijn buurt". Gemiddeld wordt er 3.02 gescoord voor locus of control ($SD = 1.07$, $n = 136$). Voor waargenomen controle (vijf stellingen, op een vijfpuntschaal, $\alpha = .62$), wordt een soortgelijke score gegeven ($M = 2.98$, $SD = 0.80$ ($n = 141$)). Een voorbeelditem is "ik heb voldoende kennis en middelen om maatregelen te nemen om mijn woning te verduurzamen". Deze relatief lage score op waargenomen controle kan worden opgehelderd door open antwoorden die respondenten elders in de vragenlijst noteren, bijvoorbeeld omtrent financiële mogelijkheden / beperkingen en afhankelijkheid van anderen (VVE of verhuurder).

2.1.6. Individuele factoren: Subjectieve norm

Subjectieve norm geeft aan hoe gevoelig men is voor de mening van anderen en eventuele druk van buitenaf. Het wordt gedefinieerd als de mate waarin buurtgenoten duurzaamheid belangrijk vinden en de mate waarin de respondenten beïnvloed worden door deze norm. Deze schaal bestaat uit vijf stellingen die zijn beoordeeld op een vijfpuntschaal die loopt van 1 (helemaal mee oneens) tot en met 5 (helemaal mee eens) ($\alpha = .55$). De gemiddelde score op de subjectieve norm is 1.79 ($SD = 0.54$, $n = 139$). Wat verder opvallend is, is dat er op het eerste item ('Ik denk dat andere mensen in mijn buurt duurzame energie belangrijk vinden') gemiddeld een relatief hoge score is gegeven ($M = 2.89$, $SD = 0.82$, $n = 139$).

2.1.7. Individuele factoren: Veranderfase

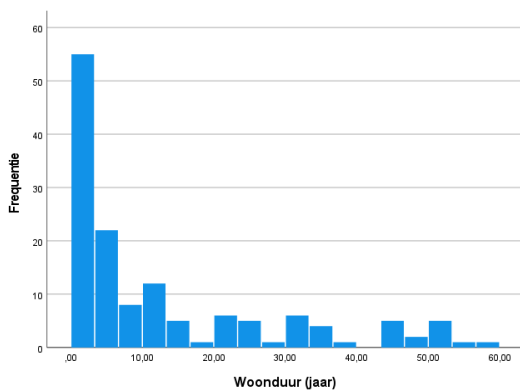
In de vragenlijst is ook gevraagd naar de al genomen maatregelen, en welke plannen men heeft om de woning zelf verder te verduurzamen. Hiervoor is gebruikt gemaakt van de theorie over 'stages of change', oftewel de veranderfase waarin men verkeert. Er worden 4 fases onderscheiden: actiefase, voorbereidingsfase, contemplatie fase, precontemplatie fase. De helft van de mensen hebben al maatregelen genomen in de afgelopen vijf jaar (namelijk 52%, $n = 74$) en 34% geeft aan helemaal nog geen maatregelen te hebben genomen ($n = 49$). Daarnaast geeft 15% ($n = 21$) aan dat ze in de afgelopen vijf jaar geen duurzame energiemaatregelen hebben genomen, maar wel al eerder maatregelen hebben genomen.

Binnen de groep die geen maatregelen heeft genomen, zien we dat de meerderheid van de respondenten (83%, $n = 40$) ook laag op de voorbereidingsfase scoort (fase 2 van gedragsverandering; deze mensen geven aan dat het (zeer) onwaarschijnlijk is dat ze binnen 1 jaar duurzame energiemaatregelen aan hun woning gaan ondernemen. De meeste van deze respondenten (67%, $n = 32$) geven ook aan dat het (zeer) onwaarschijnlijk is om ook binnen vijf jaar duurzame energiemaatregelen voor hun woning te nemen. Deze groep kan aangemerkt zit daarmee in de precontemplatie fase van gedragsverandering (fase 4). De overige 16 personen zitten in de contemplatie fase (fase 3). Als er dus nog geen maatregelen zijn getroffen, is de kans relatief groter dat iemand in de laatste fase zit (precontemplatie) dan in de tweede (contemplatie) of derde fase (vorbereidingsfase).

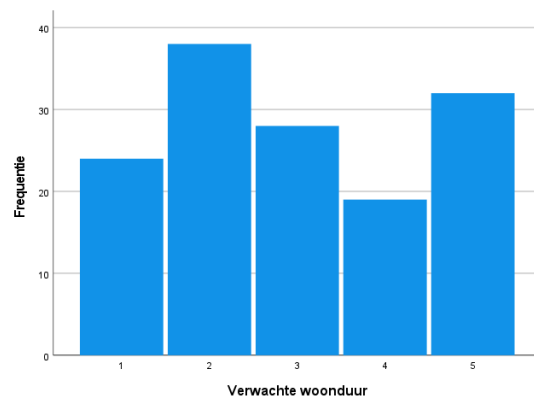
2.1.8. Sociale invloed: Verbondenheid

Met het construct 'verbondenheid' brengen we in kaart hoe groot de verbondenheid van de bewoners met de buurt is. Dat bestaat uit drie items, namelijk 1) hoelang respondenten al in de buurt wonen en 2) hoelang ze er nog van plan zijn te blijven wonen en 3) de mate waarin de respondenten de buurt waarderen. De eerste vraag is een open vraag, de tweede vraag een meerkeuzevraag met zes antwoordcategorieën (0-2 jaar; 2-5 jaar; 5-10 jaar; 10 jaar of langer, maar niet voor altijd; het liefst voor altijd; anders, namelijk), en de derde vraag is beoordeeld op een schaal van 1 tot 10.

Gemiddeld wonen respondenten 12.82 jaar in deze buurt ($SD = 15.53$, $n = 140$). De spreiding is groot, maar de meeste respondenten geven aan nog maar kort in de buurt te wonen (zie figuur 4). Wat betreft de verwachte woonduur (zie figuur 5) geeft de grootste groep aan 2-5 jaar in de buurt te blijven wonen (27%, $n = 38$), gevolgd door de groep die er het liefst voor altijd zouden willen blijven wonen (22%, $n = 32$). Verder beoordelen de respondenten het wonen in de buurt gemiddeld met een 7.42 ($SD = 1.27$, $n = 142$).

Figuur 4. Spreiding woonduur ($n = 140$)

Figuur 5. Spreiding verwachte woonduur ($n = 142$)
Noot. 1 = 0-2 jaar; 2 = 2-5 jaar; 3 = 5-10 jaar; 4 = 10 jaar of langer, maar niet voor altijd; 5 = het liefst voor altijd.

Omdat het in een wijkaanpak van belang is om te weten op welke plekken verschillende groepen mensen het best bereikt kunnen worden, is gekeken van welke voorzieningen verschillende groepen het meest gebruik maken. De winkels worden het vaakst *dagelijks* gebruikt door de respondenten (38%, $n = 54$), gevolgd door de school/kinderopvang (13%, $n = 18$). Ook bij *wekelijks* gebruik geven de respondenten aan de winkels het meest gebruikt (64%, $n = 91$), gevolgd door de horeca (15%, $n = 22$). Bij *maandelijks* gebruik wordt de horeca het meest door de respondenten gebruikt (20%, $n = 29$).

2.1.9. Sociale invloed: Sociaal netwerk

In actieve, betrokken wijken is het aantal contacten tussen bewoners groter dan in wijken waar buurtbewoners minder actief zijn. De grootte van het sociale netwerk in de buurt wordt gemeten met de vraag hoeveel mensen uit de buurt (inclusief burens) respondenten bij naam kennen. Gemiddeld geven de respondenten aan 7 mensen uit de buurt te kennen ($M = 6,99$, $SD = 4,20$, $n = 134$). De meeste respondenten geven aan 4-6 respondenten mensen bij naam te kennen (27%, $n = 36$), gevolgd door de groep die aangeeft drie of minder mensen bij naam te kennen (25%, $n = 33$). Daarnaast is er een iets kleinere groep die aangeeft twaalf of meer mensen bij naam te kennen (25%, $n = 34$). Tot slot geeft 16% ($n = 22$) aan 7-9 mensen bij naam te kennen en 7% ($n = 9$) geeft aan 10-12 mensen bij naam te kennen.

Verder lijken de meeste respondenten tevreden over het aantal sociale contacten in de buurt. De meesten geven aan niet meer en niet minder sociale contacten te willen (77%, $n = 110$), gevolgd door de groep die een beetje minder sociale contacten hebben dan ze zouden willen (11%, $n = 15$). Een aantal respondenten geven aan veel minder sociale contacten te hebben dan gewenst (8%, $n = 12$) en een aantal een beetje meer sociale contacten te hebben dan gewenst (4%, $n = 5$). Eén respondent geeft aan veel meer sociale contacten te hebben dan gewenst.

2.1.10. Sociale invloed: Onderlinge uitwisseling

De mate waarin buurtgenoten contact met elkaar hebben, kan worden gemeten met de onderlinge uitwisseling, oftewel de frequentie waarmee buurtgenoten elkaar spreken of iets voor elkaar doen. Het gaat hierbij dus niet alleen om de uitwisseling van gunsten, maar ook van persoonlijke informatie en dergelijke. De vraag bestond uit 5 stellingen over verschillende vormen van contact (iets voor elkaar doen, elkaar ontmoeten op straat of in de woning, elkaar ontmoeten op plekken waar ook andere buurtgenoten zijn, op elkaars huis passen, en elkaar spreken over persoonlijke zaken). De gemiddelde score op de vijfpuntschaal (1=nooit, 5=vaak) van onderlinge uitwisseling ($\alpha = .85$) is 2.25, ($SD = 0.88$, $n = 139$).

2.1.11. Sociale invloed: Lidmaatschap bij verenigingen

Een andere indicatie voor de (maatschappelijke) betrokkenheid in een buurt is de mate waarin mensen deelnemen aan verenigingen. Verenigingen verhogen het aantal sociale contacten en ook de intensiteit van deze contacten, waarmee dit invloed heeft op de sociale cohesie/het sociaal kapitaal⁷. In de vragenlijst hebben we zowel gevraagd naar het aantal en type verenigingen (politiek, religieus, recreatief) waar men lid van is (meerdere antwoorden waren hierbij mogelijk), als de tijdsbesteding aan deze verenigingen. Met betrekking tot het aantal verenigingen geeft de meerderheid van de respondenten aan *geen* lid te zijn van een vereniging of organisatie in de buurt (86%, $n = 123$), de overige respondenten zijn wel lid (11.2%, $n = 16$).

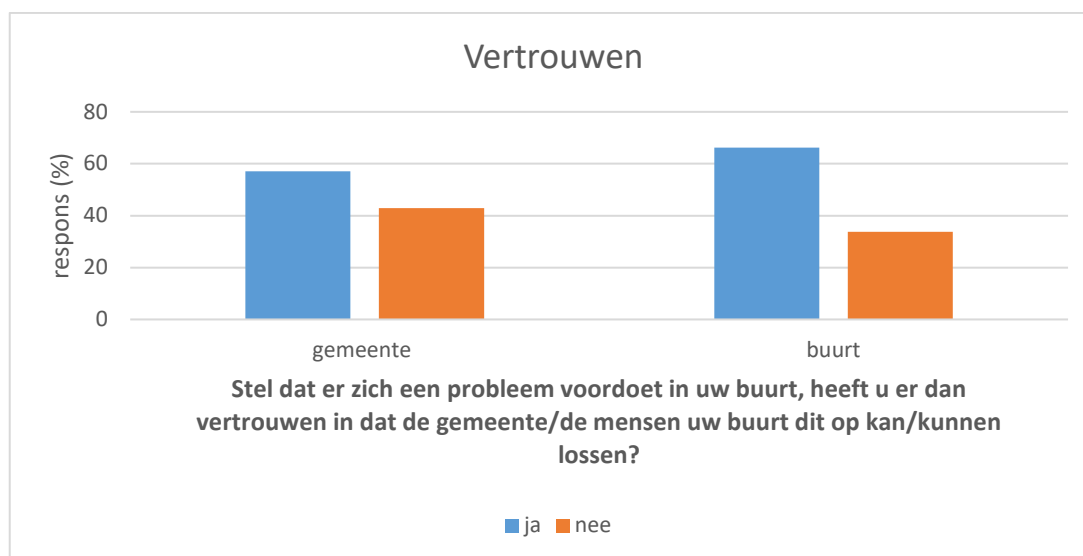
2.1.12. Sociale invloed: Onderling vertrouwen

Vertrouwen in elkaar is een belangrijke voorwaarde voor een gezamenlijk project. Bij het vragen naar het onderling vertrouwen, geven de meeste respondenten aan er vertrouwen in te hebben dat de buurt gezamenlijk een probleem kan oplossen als zich een probleem voordoet in de buurt (figuur 6; 66%, $n = 86$). 34% geeft aan geen vertrouwen te hebben dat de buurt gezamenlijk problemen kan oplossen ($n = 44$).

⁷ Wollibaek D, Selle P. Does participation in voluntary associations contribute to social capital? The impact of intensity, scope, and type. *Nonprofit Volunt Sect Q* 2002;31:32–61. doi:10.1177/0899764002311002.

2.1.13. Sociaal-culturele en historische context: Institutioneel vertrouwen

Vertrouwen in de gemeente, die een belangrijke speler is in de proeftuin, is een belangrijke voorwaarde bij het uitvoeren van projecten. Bij het vragen naar het vertrouwen in de gemeente, geeft de meerderheid aan er vertrouwen in te hebben dat de gemeente een probleem kan oplossen als zich een probleem voordoet in de buurt (figuur 6; 57%, $n = 72$). 43% van de respondenten geven aan geen vertrouwen te hebben in de gemeente als zich problemen voordoen in de buurt ($n = 54$).

Figuur 6. Onderling en institutioneel vertrouwen

20

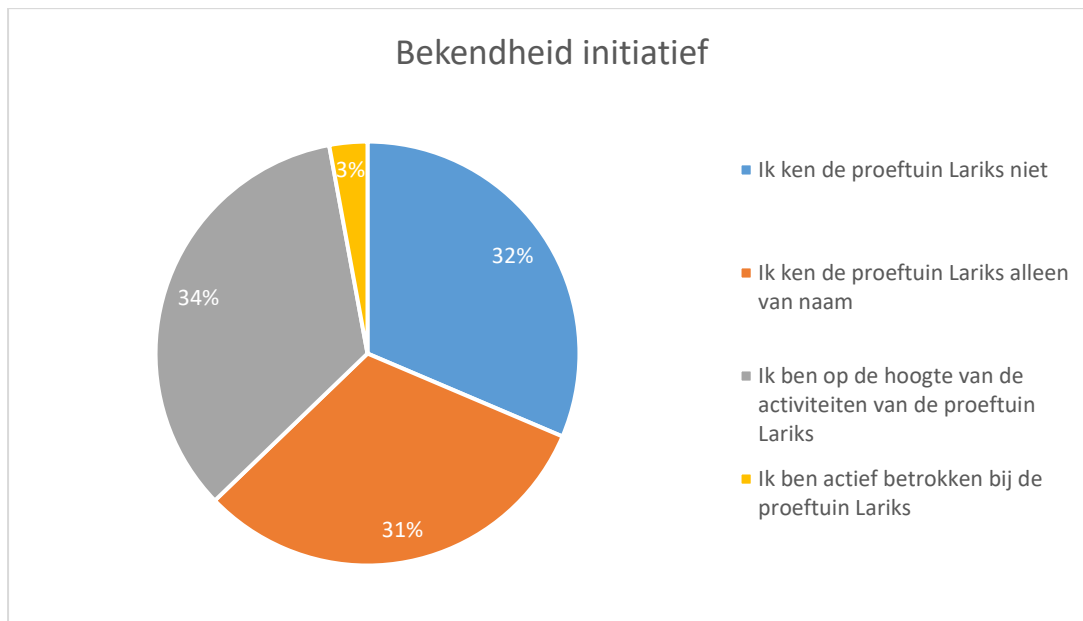
2.1.14. Sociaal-culturele en historische context: Eerdere successen en problemen

Een indicatie voor organisatiekracht in de buurt is de mate waarin er al eerdere successen zijn behaald met het organiseren van een gezamenlijke activiteit (zoals een speeltoestel laten plaatsen, glasvezel laten leggen of een opruimactie voor zwerfafval organiseren). Het merendeel van de respondenten geeft aan dat er niet eerder succesvolle activiteiten door buurtgenoten zijn ondernomen om de buurt te verbeteren (61%, $n = 86$). De overige respondenten geven aan dat dit wel is gebeurd (39%, $n = 54$).

Daarnaast is gevraagd naar problemen die mensen graag opgelost zien in de buurt. Het merendeel van de respondenten ($n = 95$, 66.4%) geeft aan dat er één of meerdere problemen zijn. Als we kijken naar de aard van de problemen, dan valt op dat er ook serieuze problemen zoals criminaliteit (steekincidenten, drugs) worden genoemd. Daarnaast worden problemen met betrekking tot parkeergelegenheid, hard rijden en groenonderhoud vaak genoemd (respectievelijk 21, 13 en 14 keer).

2.1.15. Participatie: Bekendheid initiatief

Er is gevraagd in hoeverre de respondenten bekend zijn met de proeftuin de Lariks (zie figuur 7). Er zijn duidelijk drie gelijke groepen te onderscheiden: 34% is op de hoogte van de activiteiten van de proeftuin de Lariks ($n = 48$), 31% kent de proeftuin de Lariks alleen van naam ($n = 44$) en 32% kent de proeftuin de Lariks niet ($n = 44$). Verder is 3% van de respondenten actief betrokken bij de proeftuin de Lariks ($n = 4$).

Figuur 7. Bekendheid initiatief

2.1.16. Participatie: Bereidheid en persoonlijke betrokkenheid

Persoonlijke betrokkenheid bestaat uit vier vragen die zijn beoordeeld op een vijfpuntschaal die loopt van 1 (helemaal mee oneens) tot en met 5 (helemaal mee eens) ($\alpha = .75$). Voorbeeld items zijn: 'Ik ben bereid om een bijdrage te leveren aan de verduurzaming van mijn buurt' en 'Ik ben geïnteresseerd in het onderwerp duurzaamheid'. Het gemiddelde hierop is 3.14 ($SD = 0.94$, $n = 140$).

21

Daarnaast is er gevraagd of de respondenten mee willen helpen aan het verduurzamen van hun buurt. Hierbij geeft 21% aan dat te willen ($n = 28$), 40% zou misschien mee willen helpen ($n = 54$), en 39% van de respondenten zou niet mee willen helpen ($n = 53$).

2.2. Verschillen tussen groepen: De rol van leeftijd

Er is gekeken of leeftijd een rol speelt bij de sociale factoren die eerder in het rapport zijn besproken (hierbij zijn de vragenlijsten zonder informed consent buiten beschouwing gelaten). Dit is onderzocht door middel van correlaties. Niet voor alle sociale factoren zijn er significante correlaties gevonden, maar die er wel zijn gevonden worden hierna besproken. De sociale factoren waarvoor wel significante correlaties met leeftijd zijn gevonden, zijn verder onderzocht door de verschillende leeftijdsgroepen met elkaar te vergelijken. Daarvoor zijn drie leeftijdsgroepen gemaakt die qua grootte niet te veel uit elkaar lopen. De jongste leeftijdsgroep bestaat uit respondenten van 18-34 jaar ($n = 52$). De middelbare leeftijdsgroep omvat de respondenten van 35-59 jaar ($n = 49$) en de oudste leeftijdsgroep omvat de respondenten 60+ ($n = 30$). Aangezien er informatie verloren gaat bij het categoriseren van data, is er gekeken of er nog steeds een verband bestaat tussen de leeftijdsgroepen en de eerder gevonden correlaties alvorens over te gaan op verdere inspectie.

2.2.1. Individuele factoren: Subjectieve norm

Er is een positief verband gevonden tussen leeftijd en subjectieve norm ($r_s = .21$, $p < .05$, $n = 127$). Een hogere leeftijd hangt samen met een hogere score op de subjectieve norm. De jongste leeftijdsgroep scoort hier gemiddeld 1.69 op ($SD = 0.47$, $n = 52$), de middelste leeftijdsgroep geeft een gemiddelde van 1.80 ($SD = 0.52$, $n = 47$) en de oudste leeftijdsgroep scoort gemiddeld 2.02 ($SD = 0.61$, $n = 28$).

2.2.2. Sociale invloed: Verbondenheid

Er is een positief verband gevonden tussen het cijfer dat de respondenten geven aan het wonen in de buurt en leeftijd ($r_s = .25, p < .01, n = 130$). De jongste leeftijdsgroep geeft gemiddeld een 7.15 ($SD = 1.36, n = 52$), de middelste leeftijdsgroep beoordeelt het wonen in de buurt met een 7.58 ($SD = 1.23, n = 48$) en de oudste leeftijdsgroep scoort hier een 7.87 op ($SD = 0.94, n = 30$). Ook verwachten oudere mensen langer in de buurt te blijven wonen dan jongere respondenten, $r = .58, p < .01$.

2.2.3. Sociale invloed: Sociaal netwerk

Er is een positief verband gevonden tussen het aantal mensen dat de respondent kent en leeftijd ($r_s = .33, p < .01, n = 122$). Dit verband is ook in vergelijkbaar wijkonderzoek in Garijp en Paddepoel gevonden.^{8,9} Een hogere leeftijd hangt samen met meer mensen kennen in de buurt. De jongste leeftijdsgroep kent gemiddeld vijf mensen bij naam in de buurt ($M = 5.18, SD = 3.55, n = 49$), de middelste leeftijdsgroep kent gemiddeld acht mensen bij naam ($M = 7.96, SD = 4.33, n = 46$) en de oudste leeftijdsgroep kent gemiddeld ook acht mensen bij naam ($M = 8.44, SD = 3.82, n = 27$).

2.2.4. Sociale invloed: lidmaatschap vereniging

Verder is er een negatief verband gevonden tussen leeftijd en lid zijn van een vereniging ($r_s = -.23, p < .01, n = 127$). Dit verband is ook in vergelijkbaar wijkonderzoek in Paddepoel gevonden⁹. Een hogere leeftijd hangt samen met vaker lid zijn van een vereniging ($X^2(2) = 22.58, p < .01$) (1 = geen lid, 2 = lid van een vereniging). In tabel 2 is weergegeven hoeveel respondenten wel of geen lid zijn van een vereniging per leeftijdsgroep. De respondenten die wel lid zijn bevinden zich voornamelijk in de oudste leeftijdscategorie.

Tabel 2. Verdeling percentage lid of geen lid van een vereniging per leeftijdsgroep

	Wel lid <i>n</i>	Geen lid <i>n</i>
18-34 jaar	4	48
35-59 jaar	1	45
60+	11	18

22

2.2.5. Participatie: Bekendheid proeftuin Aardgasvrij De Lariks

Verder is er een trend waargenomen voor het item hoe goed de respondenten de proeftuin Aardgasvrij De Lariks kennen ($X^2(4) = 10.00, p = .12$). Het meest opvallend hier is dat de jongste leeftijdsgroep van 18-34 jaar het vaakst aangeeft de proeftuin niet te kennen (19%, $n = 24$) ten opzichte van de middelste leeftijdsgroep van 35-59 jaar (9%, $n = 11$) en de oudste leeftijdsgroep van 60+ (5%, $n = 6$). Verder valt op dat de middelste leeftijdsgroep iets vaker aangeeft op de hoogte te zijn van de activiteiten van de proeftuin (16%, $n = 21$) ten opzichte van de jongste (12%, $n = 15$) en oudste (9%, $n = 11$) leeftijdsgroep.

2.3. Verschillen tussen groepen: De rol van inkomen en opleidingsniveau

Naast leeftijd is er binnen de buurt gekeken naar wat de relatie is tussen twee indicatoren van sociaaleconomische status, namelijk inkomen en opleidingsniveau, en de sociale factoren. Als er verschillen tussen groepen worden gevonden die hier hoog dan wel laag op scores, kan dit mogelijk leiden tot aanbevelingen om alle groepen bij een wijkaanpak te betrekken.

2.3.1. Inkomen

In de vragenlijst werd onderscheid gemaakt tussen drie inkomensgroepen: beneden modaal ($n = 42$), modaal ($n = 28$) en boven modaal ($n = 25$). Door middel van correlaties is onderzocht of er een verband bestaat tussen

⁸ Bouw, K., de Boer, A. M., Elbert, S.P. & Wiekens, C.J. (2021). Sociale factoren in de wijkaanpak: Garijp, rapportage data-analyse. Lectoraat Communication, Behaviour & the Sustainable Society, Hanzehogeschool Groningen.

⁹ Elbert, S.P., Bouw, K., & Wiekens, C. J., 2021. Sociale factoren in de wijkaanpak: Paddepoel, rapportage data-analyse. Lectoraat Communication, Behaviour & the Sustainable Society, Hanzehogeschool Groningen.

inkomen en de sociale factoren die eerder in het rapport zijn benoemd. Voor de meeste sociale factoren geldt dat er geen verschillen zijn gevonden. De verbanden die er wél zijn gevonden worden hierna besproken.

2.3.1.1. *Invloed: Waargenomen controle*

Er is een positief verband gevonden tussen waargenomen controle en inkomen ($r_s = .36, p < .01, n = 94$). Een hogere waargenomen controle gaat samen met een hoger inkomen. Beneden modaal geeft de laagste score op de waargenomen controle ($M = 2.69, SD = 0.76, n = 42$). De groepen modaal en boven modaal geven hier een hogere score op (respectievelijk $M = 3.20, SD = 0.65, n = 28$ en $M = 3.41, SD = 0.84, n = 14$). Dit verband is ook in vergelijkbaar wijkonderzoek in Garijp gevonden⁸.

2.3.1.2. *Verbondenheid: verwachte woontuur*

Er is een negatief verband gevonden tussen de verwachte woontuur en inkomen ($r_s = -.26, p < .01, n = 93$). De verwachte woontuur wordt langer naarmate het inkomen daalt. Gemiddeld verwachten respondenten die beneden modaal verdienen 14.71 jaar in deze buurt te blijven wonen ($SD = 16.49, n = 42$). Voor de groep die modaal verdient is het gemiddelde 15.87 jaar ($SD = 10.78, n = 28$) en voor de groep die boven modaal verdient is dit 5.23 jaar ($SD = 8.01, n = 25$).

2.3.2. *Opleiding*

In de vragenlijst werd onderscheid gemaakt tussen zes categorieën voor opleiding: lagere school ($n = 3$), lager beroepsonderwijs ($n = 22$), middelbaar beroepsonderwijs ($n = 54$), voortgezet onderwijs ($n = 13$), hoger beroepsonderwijs ($n = 37$) en universitair onderwijs ($n = 37$). Hiervan zijn twee groepen gemaakt: een laag/middelbare opleidingsgroep ($n = 92, 67%$; lager beroepsonderwijs, middelbaar beroepsonderwijs, voortgezet onderwijs) en een hogere opleidingsgroep ($n = 44, 32%$; hoger beroepsonderwijs en universitair onderwijs). Door middel van correlaties is onderzocht of er een verband bestaat tussen opleidingsniveau en de sociale factoren. Hoofdzakelijk zijn er geen verschillen gevonden tussen de twee opleidingsgroepen. De verschillen die er wél zijn gevonden worden hierna besproken.

23

2.3.2.1. *Individuele factoren: Kennis*

Er is een positief significant verband gevonden tussen de bekendheid met de vier duurzame technieken en opleidingsniveau ($r_s = .31, p < .01, n = 131$). De respondenten uit de lagere opleidingsgroep scoren gemiddeld lager op de bekendheid met de vier duurzame technieken ($M = 2.80, SD = 0.99, n = 88$) ten opzichte van de hogere opleidingsgroep ($M = 3.51, SD = 0.82, n = 43$).

Daarnaast is er ook een significant negatief verband gevonden tussen de inschatting van het percentage duurzame energie dat in Nederland wordt gebruikt en opleidingsniveau ($r_s = -.18, p < .01, n = 125$). De lagere opleidingsgroep geeft hier gemiddeld 32.73% aan ($SD = 17.08, n = 83$) en de hogere opleidingsgroep geeft hier een percentage van 26.94 aan ($SD = 14.48, n = 42$). Beide groepen zitten nog ruim van het goede antwoord van 8,6% af. Dit verband is ook in vergelijkbaar wijkonderzoek in Garijp gevonden⁸.

2.3.2.2. *Individuele factoren: Attitude*

Er is een positief verband gevonden tussen de mate waarin respondenten het belangrijk vinden om minder aardgas te gebruiken in Nederland en opleiding ($r_s = .25, p < .01, n = 133$). De respondenten uit de lagere opleidingsgroep geven hier een lagere score op ($M = 3.72, SD = 1.13, n = 90$) dan de hogere opleidingsgroep ($M = 4.16, SD = 0.95, n = 43$). Beide groepen vinden het belangrijk om minder aardgas te gebruiken, maar de hogere opleidingsgroep in sterkere mate. Dit verband is ook in vergelijkbaar wijkonderzoek in Garijp gevonden⁸.

2.3.2.3. *Individuele factoren: Invloed (waargenomen controle)*

Er is een positief verband gevonden tussen de waargenomen controle en opleidingsniveau ($r_s = .18, p < .05, n = 134$). De hogere opleidingsgroep geeft hier gemiddeld een hogere score ($M = 3.19, SD = 0.89, n = 43$) ten opzichte van de lagere opleidingsgroep ($M = 2.86, SD = 0.72, n = 91$). De lagere opleidingsgroep geeft aan iets minder controle te ervaren dan de hogere opleidingsgroep.

2.3.2.4. *Sociale invloed: Sociaal netwerk*

Er is een negatief verband gevonden tussen het aantal buurtgenoten bij naam kennen en opleidingsniveau ($r_s = -.35, p < .01, n = 127$). Specifiek geven respondenten uit de lagere opleidingsgroep aan dat ze acht mensen in de buurt bij naam kennen ($M = 7.74, SD = 4.04, n = 86$) en de hogere opleidingsgroep geeft aan gemiddeld vijf mensen in de buurt bij naam te kennen ($M = 4.78, SD = 3.78, n = 41$).

2.3.2.5. *Sociale invloed: Onderlinge uitwisseling*

Er is een negatief verband gevonden tussen de onderlinge uitwisseling en opleidingsniveau ($r_s = -.30, p < .01, n = 132$). Specifiek geven de respondenten uit de lagere opleidingsgroep gemiddeld een score van 2.42 op onderlinge uitwisseling ($SD = 0.86, n = 90$) en de hogere opleidingsgroep scoren hier gemiddeld 1.90 op ($SD = 0.83, n = 42$). In beide groepen wordt zelden iets voor elkaar gedaan, maar de lagere opleidingsgroep neigt iets meer naar het midden van de schaal toe.

3. Interviews

wijkstakeholders: samenvatting

Om de resultaten van dit onderzoek in breder perspectief te kunnen zien, zijn twee wijkstakeholders geïnterviewd. Eén geïnterviewde is projectleider bij de gemeente, de andere geïnterviewde is bewoner van de wijk en heeft in de vragenlijst aangegeven benaderd te mogen worden voor aanvullende vragen. In het interview met de projectleider is gevraagd naar de context van het project, wat het project precies inhoudt, wie welke rol daarin heeft, welke groepen betrokken zijn en welke barrières en succesfactoren er in het project een rol spelen. Daarnaast is een samenvatting van de resultaten uit het onderzoek besproken. Hierbij waren we er vooral in geïnteresseerd of de resultaten herkend werden door de geïnterviewde en of opvallende zaken nader verklaard konden worden. In het interview met de bewoner is gevraagd naar hoe de bewoner de buurt ervaart, hoe de bewoner op de hoogte is geraakt van het project en hoe de communicatie tussen gemeente en bewoners in zijn ervaring verloopt. Een aantal zaken is interessant om hier te vermelden, omdat het een kader biedt. Deze inzichten worden in dit hoofdstuk besproken aan de hand van zes thema's: demografische factoren, participatie van bewoners, de rol van de gemeente, historische context, motivaties om mee te doen en attitude tegenover duurzaamheid, en sociale cohesie.

25

Demografische factoren

De resultaten omtrent de demografische factoren zijn besproken met de projectleider. Het was opvallend dat het aandeel mensen met een inkomen boven modaal op basis van de resultaten uit de vragenlijst iets boven het landelijk gemiddelde ligt, terwijl CBS-gegevens laten zien dat het gemiddelde inkomen in de wijk beneden modaal ligt. Daarnaast is het aandeel bewoners met een allochtone afkomst klein, wat eveneens niet overeenkomt met CBS-gegevens over de wijk. Volgens de geïnterviewde komt dit omdat de steekproef niet representatief is, doordat groepen bewoners met een allochtone achtergrond en bewoners zonder betaald werk, ontbreken. Deze groepen zouden wel degelijk in de wijk wonen, maar daar is klaarblijkelijk moeilijk contact mee te krijgen. *'Ik herken de patronen die je schetst. Er zit een vertekening in de resultaten, en dat heeft ermee te maken dat er een groep bewoners is die niet reageert op enquêtes'*. Tevens valt op dat het aandeel koopwoningen, zoals aangegeven in de resultaten, een stuk lager is dan de beschikbare statistieken aangeven. Dit zijn deels particuliere huurwoningen. Dit is ook bekend bij de gemeente Assen.

Volgens geïnterviewde projectleider is het type bewoners in de wijk heterogeen. In de wijk zijn zowel autochtone Assenaren te vinden, als starters en ouderen. Er zijn veel kleine huishoudens. Toch is de wijk geen echte doorstroomwijk waar mensen heel kort wonen. Starters blijven doorgaans enkele jaren in de wijk wonen. Dit is ook terug te vinden in de resultaten: veel jonge respondenten geven aan kort in de wijk te willen blijven wonen, terwijl er ook een groep (doorgaans oudere) respondenten lang in de wijk wil blijven wonen (het liefst voor altijd).

Participatie bewoners

Aan het begin van het project (ca. 2,5 jaar geleden) is er een informatiebijeenkomst in de wijk georganiseerd. Bewoners werden tijdens deze bijeenkomst geïnformeerd over het komende proces en dat er geld beschikbaar was gesteld vanuit het rijk. Volgens de geïnterviewde bewoner kwamen hier niet heel veel mensen op af, en was de avond *'vaag'* en *'niks concreets'*. Oudere bewoners die al 30-40 jaar in de wijk wonen zouden minder

geïnteresseerd zijn. De bewoners onder de 40 jaar lijken meer geïnteresseerd. Mensen willen zich er in principe wel tegenaan bemoeien, maar verwachten wel dat de gemeente met een plan komt. Tot nu toe is niet altijd duidelijk voor bewoners wat de gemeente wil, terwijl mensen in deze wijk vooral willen weten wat je gaat doen en wat het gaat kosten. *'Je moet wel iets te vertellen hebben'*, vindt de geïnterviewde bewoner.

Sinds het begin van het proces is er door de gemeente een meedenkgroep gestart, *'die de ogen en oren in de wijk zijn'*. Hier neemt een gevarieerde groep bewoners aan deel: jonge en oudere bewoners, bewoners die nieuw in de wijk zijn en die er al 25 jaar wonen. De gemeente is positief over de meedenkgroep. Ook de geïnterviewde bewoner heeft zich hiervoor aangemeld, maar heeft hier tot op heden niets over gehoord. Hier is mogelijk nog winst te behalen door op een transparante manier te communiceren, zodat bewoners zich gehoord voelen. Daarnaast wordt er elke zes weken een nieuwsbrief verspreid, per e-mail en door de brievenbus.

In de loop van het project is van het oorspronkelijke idee van energie-neutrale renovatie van de woningen afgezien, mede doordat isoleren in deze wijk ingewikkeld is. Beide geïnterviewden beamen dat een moeilijkheid bij het renoveren van woningen is dat alle woningen verschillend zijn en dat er over het algemeen weinig isolatiemaatregelen zijn toegepast. Sommige woningen hebben dakkappen of dakramen, andere niet. Sommige woningen zijn geïsoleerd, andere hebben nog enkel glas. Er zouden zelfs mensen zijn met een gaskachel. *'De grondgebonden woningen zijn, met name aan de achterzijde van de woning zo verschillend dat het niet makkelijk zou zijn om grootschalige isolatie toe te passen. Hier is veel meer een individuele aanpak per woning nodig. Dat het zou het dus nog veel ingewikkelder maken.'* Deze verschillen zijn volgens geïnterviewde bewoner ontstaan doordat een deel van de woningen voormalig huur is. Niet alle bewoners nemen in dezelfde mate de verantwoordelijkheid voor het onderhoud aan de woning, waardoor grote verschillen ontstaan. Dit geeft ook aan dat een deel van de bewoners zeer beperkt ruimte heeft om te investeren in de woning. De geïnterviewde bewoner heeft dit uit eerste hand ervaren, de geïnterviewde projectleider benoemt ook de lage financiële draagkracht in de wijk. *'Dit is een wijk waar bewoners financieel niet heel erg draagkrachtig zijn. De WOZ-waarde van de woningen ligt onder het landelijk gemiddelde.'*

26

In de wijk zijn verschillende doelgroepen: huurders, kopers van grondgebonden woningen en kopers van appartementen. De gemeente is in contact met meerdere groepen. Zo zijn alle woningen deur aan deur bezocht en zijn er gesprekken met eigenaren van de grondgebonden woningen geweest. Met zo'n 40 bewoners die behoefte hadden aan een intensiever gesprek, zijn keukentafelgesprekken geweest. De verschillen tussen deze doelgroepen zijn in dit onderzoek niet onderzocht.

Rol gemeente

In het onderzoek hebben we gemeten dat het vertrouwen in de gemeente niet bijzonder groot is. De geïnterviewde bewoner geeft aan dat eerdere ervaringen met de gemeente hier een rol in spelen. De gemeente is volgens hem berucht om het komen met een plan, en vervolgens de handen ervan af te trekken. Hierbij wordt de ontwikkeling van het zwembad in Assen genoemd. Door dergelijke ervaringen zijn bewoners huiverig geworden. Ook de ervaring met de al gerenoveerde flat 'Ellen' speelt een rol. De geïnterviewde bewoner heeft in een van deze woningen gewoond en heeft de renovatie van dichtbij meegemaakt. Deze bewoner is na de renovatie verhuisd naar een eengezinswoning in de wijk, omdat de renovatie, en met name de kosten daarvan, erg tegenvielen. Samengevat zijn de belangrijkste issues dat de binnenkant na renovatie *'nog steeds een bouwval'* is, de totale kosten van hypotheek, servicekosten en energierekening na de renovatie (veel) hoger lagen dan voor de renovatie (waarbij de belofte van woonlastenneutraal niet werd ingelost), en dat de verdiepingsvloeren niet geïsoleerd zijn waardoor warmte tussen verdiepingen weglekt. De gemeente ziet dat *'daar dingen zijn misgegaan in het verleden, tussen de aannemer en de bewoners'*. Dit verhaal zou in de wijk rondgaan en dat komt het imago van het project niet ten goede. Hoewel de gemeente hier in eerste instantie niet verantwoordelijk is voor deze problemen, heeft het wel invloed op het project, dat door de gemeente is geïnitieerd. De gemeente geeft bovendien aan bezig te zijn met een oplossing in de proeftuin.

Historische context

Het aantal problemen dat we hebben gemeten is voor Assen is vrij hoog, en ook de aard van de problemen is serieus. Het feit dat er een flinke opgave ligt wordt ook herkend door de geïnterviewden.

Motivaties en attitude

Uit de resultaten blijkt dat veel mensen duurzaamheid belangrijk vinden, maar in vergelijking met andere cases is de attitude niet heel hoog. Er is geen duidelijke groep mensen die tegen de energietransitie is, hoewel de steekproef niet geheel representatief is.

Uit de resultaten blijkt daarnaast dat er een grote groep respondenten niet bereid is om mee te helpen met de verduurzaming van de buurt. Deze groep is twee keer zo groot dan de groep die wel bereid is om mee te helpen. Dit kan een potentieel risico zijn voor het project. Echter, uit het onderzoek van de gemeente blijkt juist dat veel mensen duurzaamheidsmaatregelen aan hun woning zouden willen treffen omdat ze denken dat daarmee ook de energierekening omlaag kan gaan. Het verschil in beide resultaten is waarschijnlijk te verklaren door de manier waarop de vraag gesteld is. In dit onderzoek is 'meehelpen' niet nader gedefinieerd, waardoor respondenten daar verschillende interpretaties bij kunnen hebben.

Sociale cohesie

De resultaten laten een beeld zien van een buurt waarin de sociale cohesie niet bijzonder groot is. Het vertrouwen in buurtgenoten is daarbij redelijk gemiddeld. De geïnterviewde bewoner geeft aan dat er beperkte sociale contacten zijn in de wijk: *'Je spreekt elkaar niet veel, alleen de burens tot drie huizen ver. We groeten elkaar wel en houden rekening met elkaar bij het parkeren.'* Dit beeld correspondeert met de resultaten. De geïnterviewde projectleider heeft het idee dat *'de cohesie daar vrij sterk is'*, maar geeft daarbij aan dat bewoners maar beperkt met elkaar in contact kunnen komen doordat er niet veel maatschappelijke voorzieningen zijn, zoals winkels of een plein waar mensen samenkomen.

4. Conclusies en aanbevelingen

4.1. Algemene conclusies

Om de sociale factoren in kaart te brengen die draagvlak en participatie kunnen voorspellen, waarop uiteindelijk een succesvolle aanpak gebaseerd kan worden, is het huidige exploratieve onderzoek verricht in de wijk de Lariks West in Assen. Door middel van het afnemen van vragenlijsten zijn diverse sociale factoren in kaart gebracht die van belang zijn bij het succesvol opzetten van een duurzaam energieproject. Door middel van een vragenlijststudie is dit onderzocht bij 143 bewoners uit de buurt De Lariks West. De steekproef is representatief voor de lokale bevolking wat betreft geslacht, leeftijd en opleidingsniveau (hoewel er relatief veel hoogopgeleiden in deze steekproef zijn opgenomen). Mensen met een lager inkomen en mensen met een migratie achtergrond zijn in de steekproef ondervertegenwoordigd en bij een bredere wijkaanpak verdienen deze groepen dan ook extra aandacht. De sociale factoren die in dit onderzoek in kaart zijn gebracht, zijn gegroepeerd in individuele factoren, sociale invloed, sociaalhistorische context en participatie. Aan de hand van deze kernconstructen kan het sociaal profiel van de wijk worden beschreven.

28

Individuele factoren

Er is een aantal individuele factoren dat de mate waarin bewoners willen verduurzamen positief kan beïnvloeden: voldoende kennis, een positieve attitude, zichzelf verantwoordelijk achten voor het verduurzamen van hun buurt, een hoge subjectieve norm en een hoge waargenomen controle en locus of control. Allereerst hebben de respondenten niet opvallend veel kennis over duurzame energie. Vooral de percentage-vraag laat zien dat mensen dit moeilijk in kunnen schatten. De bekendheid met bepaalde duurzame technieken is afhankelijk van de techniek waarnaar wordt gevraagd en van het opleidingsniveau van de respondent, waarbij de mensen uit de hogere opleidingsgroep over het algemeen meer bekend zijn met de duurzame technieken dan de mensen uit lagere opleidingsgroep. Concluderend kan gesteld worden dat kennis over duurzaamheid in deze wijk nog aan de lage kant is, en dat dit verschilt voor mensen met een lage dan wel hoge opleiding. Dit kan consequenties hebben voor de mate waarin bewoners begrijpen wat het verduurzamen van de buurt inhoudt en daarmee mogelijk voor de interesse in en bereidheid tot verduurzaming.

Daarnaast wordt deze wijk gekenmerkt door een positieve attitude omtrent het onderwerp duurzaamheid, waarbij de hogere opleidingsgroep er het meest positief tegenover staat. Bovendien vinden de respondenten zichzelf en andere mensen in de buurt meer wel dan niet verantwoordelijk voor het verduurzamen van de buurt. Dat de bewoners positief tegenover het onderwerp staan en zichzelf verantwoordelijk achten voor het verduurzamen van hun buurt zijn kenmerken van de buurt die positief zullen bijdragen aan de bereidheid van de bewoners om te willen verduurzamen. Echter schrijven de respondenten wel een sterkere verantwoordelijkheid toe aan de overheid dan aan de community. Dit zou kunnen komen doordat de respondenten niet bijzonder sterk het idee hebben dat hun individuele acties invloed hebben op het geheel (locus of control) en dat ze zelf in staat zijn om actie te ondernemen (waargenomen controle). Vooral de groep met een lage sociaaleconomische status scoort laag op de waargenomen controle. Dat is goed te verklaren, omdat zij over het algemeen minder middelen hebben om duurzame energiemaatregelen te nemen. Overigens is het belangrijk om te benoemen dat de betrouwbaarheid voor de schaal waarmee *waargenomen controle* is gemeten aan de lage kant was, waardoor de resultaten voorzichtig geïnterpreteerd dienen te worden.

Verder kan de subjectieve norm in de buurt als laag worden geïnterpreteerd. Dit betekent dat er weinig druk van andere mensen in de buurt wordt ervaren op het gebied van duurzame energiemaatregelen. Dat de subjectieve norm laag is, wordt beschouwd als een zwakke kant van de buurt. De verwachting is namelijk dat een hoge subjectieve norm leidt naar meer bereidheid om te willen verduurzamen. Bij ouderen mensen in de buurt is wel een iets hogere subjectieve norm te zien dan bij jongere mensen in de buurt. Wat verder opvalt bij de resultaten over de subjectieve norm is dat de respondenten relatief vaak aangeven dat hun buurtgenoten het onderwerp belangrijk vinden, maar er worden nauwelijks verwachtingen naar elkaar toe waargenomen en het wordt niet of nauwelijks met elkaar besproken. Dat de respondenten denken dat hun buurtgenoten het onderwerp belangrijk vinden is een positief resultaat waardoor we verwachten dat de subjectieve norm in de buurt mogelijk wel versterkt kan worden. Overigens dienen de resultaten omtrent de subjectieve norm voorzichtig geïnterpreteerd te worden, omdat de betrouwbaarheid van de schaal waarmee dit construct is gemeten laag is in deze steekproef.

Tot slot is er gekeken in welke mate er al duurzame energiemaatregelen zijn genomen. De helft geeft aan al duurzame maatregelen te hebben genomen. Er is echter ook een relatief grote groep die nog geen maatregelen heeft genomen. Binnen deze groep scoort de meerderheid ook laag op de voorbereidingsfase en blijkt dat het onwaarschijnlijk is dat ze binnen één of vijf jaar duurzame energiemaatregelen zullen nemen. Ondanks dat er een grote groep is die al maatregelen heeft genomen, is er dus ook een relatief grote groep waar nog niet veel signalen voor verandering zijn. Dit zou verklaard kunnen worden door een lage subjectieve norm en weinig ervaren controle op het kunnen nemen van duurzame maatregelen, zoals eerder beschreven.

Sociale invloed

Wat betreft sociale invloed zien we middelhoge tot lage scores, op bijna alle items. Er is allereerst een redelijke sociale basis in de buurt aanwezig, doordat er groepen zijn met gemiddeld en veel contacten. Een hogere leeftijd en een lagere opleiding hangt samen met meer mensen in de buurt kennen. Daarbij zijn de meeste respondenten tevreden over het aantal sociale contacten in de buurt en beoordelen de respondenten de wijk gemiddeld met een 7.42, wat ruim voldoende is. Verder hebben de meeste respondenten er vertrouwen in dat de gemeente en/of bewoners problemen kunnen oplossen wat een positief resultaat is. Een kanttekening hierbij is dat er ook een aanzienlijke groep is die aangeeft nog geen vertrouwen in de gemeente en/of de buurt te hebben. De verwachting is dat het aantal sociale contacten, de tevredenheid over de wijk en het aantal sociale contacten, en het vertrouwen in de gemeente en/of bewoners positief zal bijdragen aan het gezamenlijk opzetten van initiatieven.

Echter wordt een ander beeld geschetst als we kijken naar de onderlinge uitwisseling. De respondenten geven hier gemiddeld lage scores op. Dit betekent dat er over het algemeen niet bijzonder veel contact met elkaar is en er niet vaak iets voor elkaar wordt gedaan. Dit beeld wordt ook ondersteund met de informatie uit de interviews. Binnen de lagere opleidingsgroep wordt wel vaker iets voor elkaar gedaan in de buurt dan de hogere opleidingsgroep dat doet. Dat er niet bijzonder veel contact met elkaar is, is ook terug te zien in de mate waarin mensen deelnemen aan verenigingen. Verenigingen verhogen het aantal sociale contacten en ook de intensiteit van deze contacten, wat de sociale cohesie kan verhogen. In deze steekproef geeft 90% geen lid te zijn van een vereniging. Hierbij geeft de oudste leeftijdsgroep het vaakst aan wel lid te zijn. Dat er weinig bewoners lid zijn van een vereniging heeft consequenties voor de participatiestrategie, aangezien daarbij vaak gebruik wordt gemaakt van verenigingen.

Op basis van de resultaten over het aantal sociale contacten kan geconcludeerd worden dat er een redelijke basis is in sociale contacten, wat waardevol kan zijn bij het uitzetten van participatiestrategieën. Een zwakkere kant van de wijk is dat er weinig mogelijkheden zijn om bewoners te bereiken via verenigingen, omdat de meeste bewoners geen lid zijn. Daarnaast wordt er niet bijzonder vaak iets voor elkaar gedaan wat ook een zwakkere kant van de wijk is.

Sociaal-culturele en historische context

De sociaalhistorische context beschrijft wat er de afgelopen jaren in de buurt is voorgevallen dat van invloed kan zijn op een nieuw project. De meeste respondenten hebben nog geen ervaringen met succesvolle

activiteiten die door buurtgenoten zijn ondernomen om de buurt te verbeteren en kan worden beschouwd als een zwakkere kant van de buurt. De verwachting is namelijk dat deze succesvolle ervaringen een indicatie zijn van de organisatiekracht van een buurt. Ook wordt er door het merendeel van de respondenten één of meerdere problemen gerapporteerd die in de buurt spelen. Hierbij wordt ook serieuze problematiek, waaronder criminaliteit, genoemd. Het kan belangrijk zijn om hier ook aandacht aan te besteden, voordat over gegaan kan worden op een gezamenlijke wijkaanpak.

Participatie

Participatie is gemeten met de bekendheid van de proeftuin de Lariks West, de bereidheid om mee te helpen met het verduurzamen van hun buurt en persoonlijke betrokkenheid. Allereerst valt er nog winst te behalen met de bekendheid met de proeftuin, hoewel twee derde van de mensen bekend is met de proeftuin of er in ieder geval van heeft gehoord. Een derde van de respondenten geeft aan dat ze de proeftuin nog niet kennen. Vooral de jongste leeftijdsgroep is niet bekend met proeftuin Aardgasvrij de Lariks. Verder scoren de respondenten niet bijzonder hoog op de betrokkenheid om de buurt te verduurzamen, maar ze voelen zich gemiddeld iets meer wel dan niet betrokken bij het verduurzamen van hun buurt. Verder is er niet een eenduidig beeld te geven of de respondenten bereid zijn om mee te helpen aan het verduurzamen van hun buurt. Er is een relatief grote groep die aangeeft niet mee te willen helpen en gelijke groep die aangeeft misschien mee te willen helpen. Een vijfde van de respondenten geeft aan wel mee te willen helpen. Concluderend kan gesteld worden dat er in de wijk een basis is om bewoners mee te krijgen met het verduurzamen van hun wijk, maar dat er ook rekening gehouden moet worden met een grote groep bewoners die nog twijfelt of (nog) niet mee wil helpen.

Verschillen tussen groepen

Gebaseerd op de beschreven verschillen tussen groepen op basis van leeftijd, inkomen en opleiding, zijn er een aantal interessante bevindingen. Ten eerste; ouderen lijken in deze buurt het "sociale cement" te kunnen vormen: ze hebben meer contacten dan jongeren, zijn vaker lid van een vereniging, zijn meer tevreden met het wonen in de buurt en denken er langer te blijven wonen. Deze groep zou relatief eenvoudig geactiveerd kunnen worden om mee te denken over de verduurzaming van de wijk. Ten tweede zien we minder betrokkenheid bij de respondenten met een hogere opleiding dan wel hoger inkomen (wat zich onder andere vertaalt in plannen om niet lang in de buurt te blijven wonen, minder mensen in de buurt bij naam te kennen en minder vaak iets voor buurtgenoten te doen, vergeleken met respondenten met een lagere opleiding dan wel lager inkomen). Aan de andere kant kenmerken deze groepen met een hogere opleiding (hoger inkomen) zich ook door hogere waargenomen controle, meer kennis en een duurzaamheidsmotivatie. Dit betekent dat deze groepen op een verschillende manier bij de verduurzaming van de wijk betrokken zullen moeten worden; enerzijds gericht op het aanbieden van informatie en handelingsperspectief, anderzijds meer gericht op het vergroten van de betrokkenheid bij de buurt, bijvoorbeeld door contact tussen buurtgenoten op een actieve en positieve manier te stimuleren.

4.2. Aanbevelingen voor de wijkaanpak

Aanbeveling 1: Investeer in het bereiken van alle bewoners

De (maatschappelijke) betrokkenheid in de Lariks is niet heel erg hoog. Er wordt niet vaak iets voor elkaar gedaan en bewoners zitten nauwelijks bij een vereniging. Kortom: er lijkt weinig sociaal kapitaal te zijn in deze wijk, waardoor het moeilijker is om bewoners te bereiken. Dat blijkt ook uit het feit dat een derde deel van de respondenten nog nooit van de proeftuin heeft gehoord (hoewel kan worden opgemerkt dat ook een derde van de respondenten op de hoogte is van de activiteiten en weer een derde de proeftuin van naam kent). In de participatieaanpak is het daarom aan te bevelen om hier iets op te verzinnen, bijvoorbeeld door een woning als energiehuis en lokaal aanspreekpunt in te richten. Hier kunnen bewoners met eigen ogen zien hoe verduurzaming er uit kan zien en wat daarvan de effecten zijn, en tegelijkertijd is dit een plek om gesprekken tussen bewoners actief en positief te faciliteren. Om vragen te beantwoorden en te ervaren wat er speelt in de buurt, en om handelingsperspectieven aan te bieden en te delen omtrent vervolgstappen. Over het algemeen staan de bewoners namelijk positief tegenover duurzaamheid, maar er wordt nauwelijks met elkaar over gesproken. De gemeente of een projectgroep zou hier een betekenisvolle rol in kunnen spelen door de

bewoners te bereiken en samenbrengen. Hierbij is het belangrijk om te letten op betrokkenheid vanuit de diverse groepen binnen de wijk (als we bijvoorbeeld kijken naar sociaal-economische status).

Aanbeveling 2: Ondersteun mensen met een lage investeringskracht

De waargenomen controle is laag, zowel binnen de gehele groep respondenten, maar vooral binnen de lage opleidings- en inkomensgroep. Het is daarom belangrijk om deze groep actief te betrekken bij de verduurzamingsplannen en rekening te houden met de lage investeringskracht die zij waarschijnlijk hebben. Dit kan zich bijvoorbeeld uiten in het kiezen van een technische oplossing die past bij lage investeringskracht, maar ook in de communicatie zou er aandacht moeten worden besteed aan wat er van de bewoners verwacht wordt. Hier past bijvoorbeeld ook bij om te zorgen voor passende handelingsperspectieven (bijvoorbeeld binnen het energiehuis), en zo extra begeleiding te bieden aan mensen met een lager inkomen.

Aanbeveling 3: Maak de proeftuin De Lariks zichtbaar

Uit de resultaten blijkt dus dat er een derde nog niet bekend is met de proeftuin en er geen eenduidig beeld is over het mee willen helpen aan het verduurzamen van hun buurt (de kleinste groep wil meehelpen, en twee aanzienlijke groepen van beide 40% willen misschien of niet mee helpen). Het doel van de proeftuin is om in de wijk duurzame maatregelen op te kunnen schalen en de buurt aardgasvrij te maken. Waarschijnlijk is deze buurt daar niet klaar voor, gezien de grote groep die niet mee wil helpen of nog twijfelt over het willen helpen verduurzamen. Bovendien is een relatief grote groep nog niet bekend met de proeftuin waardoor het risico op weerstand wordt verhoogd als er opgeschaald gaat worden. Heldere communicatie (bijvoorbeeld vanuit de gemeente) is hierbij belangrijk. Meer dan de helft van de respondenten vindt dat de gemeente helemaal verantwoordelijk is voor de verduurzaming van de buurt, dus zij verwachten waarschijnlijk ook van de gemeente om met een goed en transparant plan te komen. Dit blijkt ook uit de open antwoorden op de vraag of bewoners mee willen helpen met de verduurzaming in hun buurt. Voorwaarden die meermaals worden genoemd om mee te helpen hebben ten eerste betrekking op de betaalbaarheid, het krijgen van hulp en ondersteuning, en gezamenlijkheid ('als anderen ook meedoen'). Ook worden als voorwaarden vaak genoemd het hebben van concrete, realistische plannen met duidelijkheid over de manier waarop deze plannen zullen worden uitgevoerd, evenals het oppakken van deze plannen vanuit de (lokale) overheid. Door bewoners mee te nemen in de plannen die er voor de wijk zijn en hun perspectief daar ook in mee te nemen, wordt de kans op lokale weerstand verkleind.

31

Aanbeveling 4: Meer aandacht voor bewoners met een migratieachtergrond

Bij een gezamenlijke wijkaanpak dient de groep met een migratieachtergrond extra aandacht te krijgen. Deze groep is namelijk ondervertegenwoordigd in de huidige steekproef. Het is op basis van het onderzoek niet geheel duidelijk wat precies de reden is van deze non-respons, maar uit het interview blijkt dat er inderdaad een moeilijk te bereiken groep is die niet of nauwelijks reageert op enquêtes. De resultaten en conclusies moeten niet automatisch worden gegeneraliseerd: Dat er relatief weinig mensen met een migratieachtergrond bereikt konden worden, is iets om rekening mee te houden bij het implementeren van energiemaatregelen. Mogelijk staat deze groep anders tegenover het onderwerp en verduurzamen dan het beeld dat is geschetst in dit rapport. Om ook hen mee te krijgen in de energietransitie zou het waardevol zijn om ook hun perspectief hierop in kaart te brengen, zodat er een volledig profiel geschetst kan worden van de wijk.

Aanbeveling 5: Aanknopingspunten voor actieve bewonersparticipatie

Op basis van dit onderzoek zijn er weinig aanknopingspunten voor actieve bewonersparticipatie. Bewoners kunnen eerder goed ondersteund worden bij een duidelijk plan, dan dat er verwacht kan worden dat ze zelf allerlei dingen op touw zetten. Echter, een mogelijk aanknopingspunt is om hierbij te richten op (jongere) ouderen: zij kunnen mogelijk het "sociale cement" binnen deze wijk vormen en jongere ouderen zijn doorgaans ook degenen die tijd hebben om zich in te zetten voor buurt- of dorpsgerichte verbeterprojecten¹⁰. Dit past ook bij de levensfase, met onder andere zorg voor de directe omgeving als belangrijke speerpunt¹¹. Deze groep zou relatief gemakkelijk bereikt en geactiveerd kunnen worden, bijvoorbeeld in een werkgroep.

¹⁰ Germes, L. A. M. H., Wiekens, C. J., & Horlings, L. G. (2021). Success, Failure, and Impact of Local Energy Initiatives in The Netherlands. *Sustainability*, 13(22), 12482. <https://doi.org/10.3390/su132212482>

¹¹ Erikson, E. H., & Erikson, J. M. (1998). *The life cycle completed*. New York, NY: WW Norton.

4.3. Aanbevelingen voor vergelijkend onderzoek tussen wijken

Dit onderzoek heeft inzicht gegeven in het sociaal profiel van de buurt de Lariks West en zijn sterke en zwakke kanten. Belangrijk is het om hierbij te benoemen dat er voor de meeste sociale factoren het niet altijd duidelijk is of de score nu hoog of laag is, omdat er genormeerde scores ontbreken. In dit onderzoek komt bijvoorbeeld naar voren dat de subjectieve norm en waargenomen controle laag is, maar het is onduidelijk of dit in andere wijken hetzelfde is of mogelijk hoger. Dit onderzoek zal daarom ook worden vergeleken met andere wijkonderzoeken, zodat er meer genormeerde uitspraken gedaan kunnen worden.

Contactgegevens

Dr. Sarah Elbert

s.p.elbert@pl.hanze.nl

Lectoraat Communication, Behaviour & the
Sustainable Society

Entrance – Centre of Expertise Energy
Hanzehogeschool Groningen